

Stanisław Kossowski

"Wizerunek Mikołaja Reja z Nagłowic", Adolf Nowaczyński, Kraków 1905 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 4/1/4, 564-566

1905

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Na inny ton nastrojona rozprawka p. Bystrzyckiego, przeznaczona widocznie dla czytelników wykształconych, oparła się, jak autor zaznacza, na „źródłach“ następujących: St. Tarnowski: „Historya lit.“, Brückner: „Dzieje liter.“ i Windakiewicz: „M. Rej“. Szczuplutka jej zawartość przypomni zapewne czytelnikowi postać Reja, skąpym był jednak autor w okazaniu próbek języka Rejowego, tak, że frazes np o „Postylli“ („odznacza się to dzieło pięknym językiem, żywym i jędrnym stylem, malowniczym urozmaiceniem...“ str. 9) świadczyć tylko będzie o tem, że autor zna konwencyonalne zwroty, których się używa przy charakterystyce książki chwalonej; czytelnikowi wypadało dać kilka próbek języka Reja i zwrócić uwagę na to, co w nim jest piękne, na czem polegała jego jędrność i „malownicze urozmaicenie“, czerpiąc przykłady jeżeli nie z „Postylli“, to z „Żywota“ lub „Figlików“. Sam. autor stara się o podniosłość stylową, która go prowadzi czasem za daleko. Dla przykładu wybiorę jedno z wielu podobnych zdań: „Jeżeli wszystkie wymienione dotąd dzieła Reja hojnie upstrzone były wycieczkami przeciw kościołowi... to „Apokalipsa“ góruje pod tym względem nad niemi, jak wyniosłe drzewo nad karłowatym krzewem“ (str. 11).

Maryan Reiter.

Nowaczyński Adolf: Wizerunek Mikołaja Reja z Nagłowicz, przez... Nakładem Jana Fischera w Warszawie. Odbito w druk. Narod. w Krakowie (1905) 8° str. 97.

Rsiążka pod tem godłem, złożona w dani jubileuszowi Reja przez p. Nowaczyńskiego, nie wchodzi właściwie w zakres literatury naukowej i nie może być też oceniana jako jej produkt. Nowaczyński, satyryk i dramaturg, essaista, umysł bez wątpienia szeroki, wrażliwy ogromnie i znakomicie odczuwający zjawiska literackie i ich doniosłość, zbrojny w pióro tak giętkie i posłuszne najdelikatniejszym odcieniom myśli, że żadne jej załamane ani refleks nie ujdzie bez odbicia się w utworze, dał nam rzecz w swoim rodzaju ciekawą, pochwyconą i wykonaną znakomicie, portret duchowy Reja, malowany na tle doskonale odczutego polskiego „rinascimento“.

Bujna natura Reja znalazła odzwierciedlenie i doskonałe odbicie w równie bujnej duszy Nowaczyńskiego, którego myśl z miłością padła na tego „pocziwego człowieka“ z w. XVI., znajdując w nim wiele punktów oparcia dla siebie; to też odczuł Nowaczyński Reja tak, jak nikt może z dotychczasowych jego badaczy, wmyślił się w tę postać

tak piękną a wielką, pokochał, włożył w swą pracę wiele ciepła i miłości, sprawił, że ona pociąga i wabi, zbliżył się do tej postaci naszego Okszyca, co „nie miał wodza żadnego“ a sam stał się hetmanem zacnego pocztu poetów, starał się ją zrozumieć, stać jej przyjacielem, i stworzył też dzieło nawskróś oryginalne, o niemałej wartości artystycznej, godne stanąć obok wizerunku Reja, napisanego przez prawdziwego przyjaciela, Trzecieckiego.

Z tego punktu widzenia oceniam książkę Nowaczyńskiego, ciekawą nad wyraz i jedyłą co do swego charakteru a odosobnioną, jak dotąd, w naszej literaturze. Utrzymana co do swej szaty zewnętrznej wiernie w stylu w. XVI., jego językiem — choć tu i ówdzie niewolnym od nowotworów — pisana, jest praca Nowaczyńskiego przesiąknięta wiernie duchem czasu, który przedstawia, którego sposobem myślenia i obrazowania się posługuje, którego nawet najdelikatniejsze refleksy i cienie oddaje znakomicie (niepotrzebnie psuje, ogólną zgodę pojęcie absoulutu, wprowadzone przy omawianiu „Wizerunku własnego“). A mimo to poznać, że pisze o Reju człowiek nowoczesny; niektóre ustępy są jednak tak wiernie utrzymane w archaicznym tonie rejowskiej epoki, tak wieje z nich podmuch czasu renesansu i reformacyi, że czytelnik uwagę swą całą wkłada w dzieło, które go pochłania, przykuwa, unosi z sobą (n. p. wspaniały ustęp o polskiem „rinascimento“). To zaś najlepiej stwierdza wartość utworu.

Nowaczyński — jak zaznaczyłem — wżył się w epokę i poznał ją doskonale; tło ogólne i podmalowanie, na jakim pokażę nam autora „Rozprawy krótkiej“, pochwycone i wycieniowane trafnie i subtelnie, tak, że sam poeta wyłania się z niego w barwach pełnych i konturach wykończonych zupełnie, do najmniejszych szczegółów. Jest to jakby portret, malowany manierą Jacka Malczewskiego, z poza którego na jego tle wyłania się wyrazista twarz autora, satyra, patrzącego na swoje dzieło z drwiącym uśmiechem w twarzy, lecz oczyma pełnymi miłości.

Widać, że autor robił do swej pracy studia niemałe; poznał literaturę rejowską, zaznajomił się z jej ostatnimi wynikami, starał się być nawet w ocenie jej krytycznym. Substratem stał się jednak dla niego Trzeciecki ze swą biografią. Atoli na wywody autora, dotyczące pewnych kwestyi rejowskich, jak np. na obniżenie wartości „Zwierciadła“ (szczególnie „Żywotu“ i „Spólnego narzekania“) zgodzić się nie mógł; zostaną one subiektywnem zapatrywaniem autora. Kwestyi takich spornych znalazłoby się więcej (ponadto kilka pomyłek, i to drukarskich, jak w dacie urodzenia Reja na str. 3, lub wprost zasadniczych, jak na str. 22: Historia piękna o miłości Euralia z Lukrecją, chyba Euryala, lub przesunięcie pobytu Celtesa w Krakowie o trzydzieści kilka lat później str. 40); ponieważ jednak nie oceniam książki jako naukowej, dlatego usuwam w zupełności polemikę z poglądami autora, które mogłyby ze stanowiska nauki ulegać krytyce. Ponadto kilka wyrażań autora, służących do odmalo-
wania moralnych stosunków wieku, można było śmiało pominąć bez

najmniejszej straty dla całości; trudno bowiem polecić książkę w tej formie do czytania w pewnych kołach, gdzie mogłaby być bardzo pożyteczną, dając doskonałe odczucie epoki i poznanie duchowego profilu poety.

Stanisław Kossowski.

Gloger Zygmunt: „Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca wieku XVI“, wydał... W 400-setną rocznicę urodzin Mikołaja Reja. Warszawa, 1905. Skład główny u Gebethnera i Wolffa w Warszawie i W. Gebethnera i Spółki w Krakowie. Nakład i druk W. L. Anczyca i Spółki w Krakowie. 8-o większe, s. 55.

Wydawca ogłasza drukiem nieznany śpiewnik historyczny z końca wieku XVI, który przechował się do naszych czasów w jednym tylko egzemplarzu: posiadał go w cennych swych zbiorach śp. prof. Józef Przyborowski, z tego też egzemplarza podaje wydawca dokładny przedruk zachowanych pieśni. Niestety śpiewnik nie zachował się w całości, brak mu przedewszystkiem karty tytułowej; ostatnia dochowana strona mieści pieśń o Stefanie Batorym, przenośnik jednak, znajdujący się u jej dołu, wskazuje, że po niej następowała jeszcze jedna kartka z pieśnią poświęconą Zygmuntovi III, kończącą śpiewnik. Wobec braku karty tytułowej trudno czynić jakieś przypuszczenia o autorze śpiewnika, np. wątpliwą jest bardzo rzeczą, czy śpiewnik, ogłoszony przez p. G., jest identyczny z „Katalogiem książąt i królów polskich i t. d.“ nieznanego również autora, wymienionym przez ks. Michała Juszyńskiego w „Dykeyonarzu poetów polskich“ (Kraków. 1820. II. 427).

Natomiast pewne podobieństwo treści śpiewnika z „Ogrodem królewskim“ Bartosza Paprockiego wskazuje na bliższy jakiś związek obu tych utworów. Zachowane pieśni, w liczbie 46, liczą każda po 12 wierszy — w oryginale dodany jest do każdego wiersza medalion opiewanego księcia lub króla — medaliony przy 42 pieśniach są fikcyjne, nie mają przeto żadnej wartości — zaledwo cztery ostatnie medaliony (Zygmunta I, Zygmunta Augusta, Henryka Walezego i Stefana Batorego) są prawdziwem odtworzeniem postaci tych królów, dlatego też w wydaniu swem wydawca kazał odbić cztery te medaliony, z poprzednich zaś odbity jest tylko jako przykład rzekomy medalion Bolesława Chrobrego, (str. 26). Z 46 pieśni szesnaście poświęconych jest czasom bajecznym, począwszy od Lecha do Ziemiomysława, poczem idą już historyczni książęta i królowie aż do Ste-